

НОВА ІСТОРІЯ

ЕВОЛЮЦІЯ УГОРСЬКОГО ПРАВЛІННЯ У ХОРВАТІЇ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Шайда Анастасія,

здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
e-mail: anastasiianastia28@gmail.com

Науковий керівник: **Алексієвець Леся,**

доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Хорватія – незалежна країна на півдні Європи. За різними археологічними знахідками та літописами, їхні предки прийшли із західної частини сучасної України та українських Карпат. Формування Хорватської держави – складний і тривалий історичний процес, що відбувався впродовж раннього середньовіччя, переважно між VII і X ст. [3, с. 25]. Виникнення хорватської державності тісно пов'язане з боротьбою за контроль над Балканами, впливом Візантії та Франкської імперії, а також християнізацією слов'янських племен.

За легендою, описаною у візантійському джерелі «Про управління імперією» імператора Костянтина VII Багрянородного (X ст.), хорвати прийшли на Балкани з півночі приблизно в VII ст. Їх запросив візантійський імператор, щоб захистити кордони імперії від аварів [1, с. 34]. У IX ст. відбувалося консолідування хорватських земель. Зростає влада князів – серед них особливо відзначився князь Трпимир I (845–864 рр.). Він вважається фактичним засновником династії Трпимировичів, яка керувала Хорватією упродовж кількох століть. Першим офіційно визнаним королем Хорватії став Томислав I, який у 925 р. був коронований папою римським Іоанном X. Саме з цього моменту Хорватське князівство перетворюється на Хорватське королівство [2, с. 120].

Після смерті Томислава хорватські королі не завжди мали змогу утримувати стабільність. У XI ст. Хорватія переживає періоди внутрішніх чвар і боротьби за трон. У 1102 р. Коломан здійснив похід до Хорватії, де

йому вдалося домовитися з частиною хорватської знаті. Саме внаслідок переговорів і було укладено угоду, яка згодом стала відома як Пакта Конвента.

Підписання Конвенційного пакту між хорватськими племінними керівниками та угорським королем у 1102 р. об'єднало ці дві нації під політичною владою угорського монарха, проте Хорватія змогла частково зберегти свою автономію [3, с. 143]. Договір мав на увазі, що Хорватія і Угорщина управляються одним правителем, як два роздільних королівства. Король зобов'язався не заселяти хорватські землі угорцями, гарантувати самоврядування під управлінням призначеного королем бана і поважати привілеї хорватської знаті [1, с. 112]. Кальман Книжник в тому ж 1102 р. коронувався в Біограде, який був на той час хорватської столицею, як король Угорщини та Хорватії. На перших етапах угорське правління було досить гнучким. Король, як правитель Хорватії, був зобов'язаний поважати її автономію. Але з плином часу рівень втручання угорської корони у внутрішні справи Хорватії поступово зростав. Це особливо проявлялося в централізаційних тенденціях королівської влади в XIII–XIV ст., коли угорські монархи почали активно призначати «своїх» банів і зміцнювати адміністративний контроль.

Попри це, Хорватія змогла частково зберегти окремі елементи державності. Наприклад, Сабор скликався регулярно, а титул хорватського бана не зникав навіть у періоди послаблення автономії. Варто зазначити, що в багатьох випадках хорватська знать підтримувала угорську корону, оскільки співпраця давала їй певні привілеї й захист. Таким чином у 1102 р. Хорватія фактично увійшла до складу Угорського королівства [2, с. 220].

Однією з важливих подій XIII ст. була навала татаро-монголів, які в 1241–1242 рр. дісталися Далматинського узбережжя, завдавши величезної матеріальної шкоди землям, через які пролягав їхній шлях. У 1241 р. після поразки угорських військ у битві при річці Шайо король Бела IV втік на захід, прямуючи через Загреб, де він ненадовго зупинився, після чого рушив до Далмації. Монголи переслідували короля, увійшовши на територію Хорватії. Вони вторглися через території сучасної Славонії та Центральної Хорватії, перетнувши Саву [3, с. 165]. Частина жителів втекла в навколишні ліси та гори. Війська монголів, що складались із кількох тисяч кіннотників, застосовували тактику блискавичних нападів і рухались дуже швидко. Король Бела IV прибув до Спліта, де не затримався, і продовжив втечу до Трогіра. Трогірські мури були укріплені, місто мало обороздатність. Жителі Трогіра прийняли короля, надали йому притулок. Монголи підійшли до Трогіра, але не змогли взяти місто, оскільки ті мали сильну оборону і доступ до морської допомоги.

Після неуспішної спроби захопити Трогір монголи вирушили на південний схід через Балкани. Вони пройшли через Боснію, частково

зруйнувавши її міста. У Хорватії залишили після себе спустошення. Землеробські райони втратили значну частину населення. Частина шляхти загинула, маєтки були спалені.

У Загребській окрузі після навали залишилося багато зруйнованих садиб, зменшилась кількість оброблюваної землі. Частина населення мігрувала на південь. У містах, таких як Спліт, Трогір і Задар, почалось зведення нових міських мурів. У Спліті будували нові вежі, розширювали ділянки для оборони. У Трогірі після відходу монголів почали зведення нових укріплень навколо порту [4, с. 144].

Королівський двір залишався в Трогірі деякий час. Місто отримало королівські привілеї за підтримку монарха. Угорсько-хорватська влада почала відновлювати зруйновані території шляхом надання земель шляхті, яка могла захистити й обробляти їх. У Славонії було проведено повторний розподіл земель. Частина нових феодалів отримала маєтки, що раніше належали загиблим або вигнаним родам.

У містах після навали поширилися голод і епідемії. Монгольська навала стала причиною тимчасової ізоляції деяких міст, які не могли отримувати продукти та товари з внутрішніх районів. Це викликало здорожчання продовольства. У багатьох містах створювались склади для зберігання зерна й солі. Після навали монголів залишилось багато безлюдних і зруйнованих земель у північній і центральній частині Хорватії [1, с. 170].

А після їхнього відступу угорська влада, зокрема король Бела IV, провів низку реформ – зокрема активізував будівництво кам'яних замків і фортифікацій, що торкнулося і Хорватії. Навала показала вразливість країни та прискорила її централізацію й укріплення. Зовнішньополітичні виклики, такі як та сама монгольська навала 1241–1242 рр., значно вплинули на Хорватію.

У XIV ст., після династичної зміни і приходу Анжуйської династії, угорсько-хорватські зв'язки зміцнилися. Людовик I Великий приділяв значну увагу хорватським справам, але це часто означало посилення королівської влади та послаблення реальної автономії хорватських земель.

Варто окремо згадати і Задарський мир 1358 р., який став важливою віхою в історії угорсько-хорватських взаємин із Венецією. Після успішного військового походу короля Людовика I Великого, Венеційська республіка була змушена підписати мир і передати Угорському королівству більшість Далматинських міст, серед яких – Задар, Спліт, Трогір і Шибеник. Цей договір не лише зміцнив позиції Угорщини на Адріатиці, а й дав можливість Хорватії тимчасово відновити вплив на свої традиційні прибережні землі.

У XV ст. ситуація ускладнилася через посилення турецької загрози. Хорватські собори почали часто звертатися до Риму та імператора

Священної Римської імперії через церковні суперечки, боротьбу за автономію та захист прав церкви. Апеляції до папи римського мали на меті отримати підтримку в конфліктах із місцевими правителями або іншими церковними установами, а також захистити територіальні володіння церкви. Імператор, як захисник церковних прав та гарант правового порядку, також часто ставав арбітром у цих суперечках [2, с. 307]. Ці звернення відображали важливу роль центральної влади у вирішенні локальних церковних і політичних конфліктів. Багато земель залишались незаселеними або малозаселеними.

Хорватія, як прикордонна територія, перетворилася на щит Європи перед Османською імперією. Угорські королі дедалі частіше використовували хорватські землі як військовий форпост, що призвело до поступової мілітаризації регіону.

Битва під Могачем (29 серпня 1526 р.) стала однією з найтрагічніших подій в історії Середньовічної Угорщини та Хорватії. Вона відбулась між військами Османської імперії під проводом султана Сулеймана I Пишного та військами Угорського королівства, яке очолював король Людовик II Ягеллон. Османи вторглися на територію Угорщини з наміром розширити володіння в Центральній Європі. Угорсько-хорватські сили склались приблизно з 25 000 воїнів, включно з хорватськими шляхтичами, які брали участь у битві. Османське військо мало значну чисельну перевагу – понад 60 000 солдатів, включаючи кавалерію, артилерію та яничарів. Через внутрішню дезорганізацію, слабку координацію між загонами та запізнення частини союзницьких військ, угорське військо не змогло ефективно чинити опір. Битва тривала менше двох годин. Османи атакували фланги, використали артилерію та кінноту. Угорсько-хорватські сили були швидко розбиті. Король Людовик II загинув під час втечі – його тіло знайшли у болоті річки Чорна. Загинули й десятки представників хорватської знаті, включно з командувачами і впливовими магнатами. Військо зазнало великих втрат, країна залишилась без монарха і централізованої влади.

Після смерті Людовика II почалась династична криза – трон залишився вакантним [4, с. 189].

Хорватські стани (становий сейм), які зібралися в Цетині (1527), ухвалили рішення визнати Фердинанда Габсбурга новим королем Хорватії. Таке рішення було продиктоване прагненням до безпеки та необхідністю мати сильного союзника в боротьбі з Османською імперією. Фердинанд пообіцяв захищати королівство, гарантувати збереження прав і привілеїв хорватської знаті та фінансувати оборону проти османської загрози.

Цей вибір фактично завершив етап угорського правління у Хорватії, що тривав з 1102 р., коли був укладений Пакта Конвента. З цього моменту Хорватія офіційно увійшла до складу володінь Габсбургів, що означало

новий політичний і адміністративний курс. Хоча Угорщина формально зберігалась як частина Корони Святого Стефана, її території були розділені: частина – під Османами, частина – під Габсбургами, а Трансильванія стала напівнезалежним князівством.

У Хорватії починається новий період: боротьба за виживання на кордоні Османської імперії, формування Військової границі, тісніша інтеграція з австрійською монархією, посилення впливу Відня на внутрішні справи. Угорський період залишив помітний культурний і правовий слід, але політична ініціатива остаточно перейшла до рук Габсбургів.

Тож, угорське правління в Хорватії, що тривало понад чотири століття, було періодом складної взаємодії між двома державними та культурними традиціями. Після укладення Пакта Конвента 1102 р., яким хорватська знать погодилась визнати угорського короля Коломана за свого монарха, Хорватія зберегла певну автономію в рамках особистої унії з Угорщиною [3, с. 94]. Упродовж цього періоду у Хорватії існував окремий бан (намісник короля), зберігались окремі установи, звичаєве право, а також хорватська шляхта мала право брати участь у загальних зборах станів.

Угорське правління сприяло інтеграції Хорватії у середньоевропейський політичний простір. Активно розвивались феодальні відносини, укріплювались замки, формувалась нова соціальна ієрархія, розвивались міста, католицька церква та освіта. Частина хорватської знаті отримувала великі володіння в Угорщині та активно брала участь у політичному житті королівства. Водночас, посилювався вплив угорської культури, мови й правових норм, що викликало періодичне невдоволення серед місцевої еліти, особливо, коли королівська влада нехтувала хорватською автономією.

У XV ст. зростає загроза з боку Османської імперії. Хорватські землі опинились на передовій лінії боротьби з Османами, однак підтримка з боку угорських королів була недостатньою. Це призводило до втрат територій, економічної руїни та зниження довіри до королівської влади [4, с. 189]. Центральна влада, незважаючи на численні обіцянки, не завжди могла надати Хорватії необхідну допомогу, що посилювало кризу у феодальній системі управління.

Битва під Могачем 1526 р. та загибель короля Людовика II стали кульмінацією занепаду Угорського королівства. Це також означало кінець угорського політичного домінування в Хорватії. У відповідь на безвладдя та загрозу з боку Османів, хорватський сейм обрав Фердинанда Габсбурга новим монархом, що започаткувало нову політичну епоху – період Габсбурзького правління. Угорщина була розділена між Османською імперією, Габсбургами та Трансильванією, а Хорватія, опинившись на

межі з Османською державою, стала однією з ключових прикордонних провінцій Священної Римської імперії.

Висновки. Угорське правління залишило в Хорватії значний слід: сформувалась хорватська феодальна еліта, було закладено основи адміністративної структури, відбулась часткова уніфікація права, розвивались контакти з Центральною Європою. Проте, водночас, Хорватія часто виступала як периферійна складова Угорської держави, яка в критичні моменти не отримувала належної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рудько С. О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. XVIII – поч. XXI ст.): Навчально-методичний посібник з курсу. Вид. 2-ге, доповнене. Острог, 2010. 220 с.
2. Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Леоніда Зашкільняка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 658 с.
3. Гречило В. А. Хорватія в середньовіччі: між Сходом і Заходом. Львів, 2008. 280 с.
4. Іванчук С. І. Політичні відносини Хорватії та Угорщини в XIII–XVI століттях. Харків, 2010. 260 с.
5. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Pacta_conventa_\(%D0%A5%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Pacta_conventa_(%D0%A5%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F))
6. https://www.wikiwand.com/uk/articles/%D0%97%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%B4_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B2#google_vignette